

Enerji Dağıtım Merkezi Perspektifinden Türkiye'nin Enerji Jeopolitiği

Muazzez HARUNOĞULLARI¹

Öz

Türkiye, coğrafi konumuyla jeopolitik ve jeoekonomik oluşumların merkezinde bulunmaktadır. Enerji ihtiyacını büyük oranda ithalata karşılamaya çalışan Türkiye, bir yandan enerji güvenliğini geliştirirken diğer yandan da uluslararası bir enerji geçiş koridoru ve enerji merkezi olma çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının Asya-Avrupa arasında taşınmasında/ dağıtımında güvenli bir ülkedir. Özellikle yaptığı boru hatları antlaşmaları ile enerji dağıtım merkezi açısından önemi her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmanın amacı, bölgesel enerji anlaşmaları ve boru hattı taşımacılığını dikkate alarak, enerji dağıtım merkezi açısından Türkiye'nin enerji jeopolitiğini tartışmaktır. Ayrıca bölgesel ölçekte yaşanan siyasi gelişmelerin Türkiye'nin enerji jeopolitiği üzerindeki rolünü nasıl belirlediğini değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin enerji güzergâhı olmasındaki rolü, bulunduğu konumun avantajları ve enerji jeopolitiğindeki yeri ve önemi irdelenmiştir. Jeopolitik ve jeostratejik önemi her geçen gün artan Türkiye, bölgesel ve küresel alanda önemli bir aktördür. Türkiye, coğrafi konumunun, jeopolitik ve jeostratejik öneminin sağladığı avantajlarla doğal gaz ve petrol taşımacılığındaki yerini, aldığı ekonomik ve siyasi kararlarla hayata geçirmeli ve bölgedeki ülkelerle etkin enerji antlaşmaları yaparak enerji merkezi olma konusundaki dinamikliğini arttırmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, enerji jeopolitiği, enerji güvenliği, boru hatları.

¹ Doç. Dr. Muazzez HARUNOĞULLARI, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, muazzez@kilis.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9515-7833.

Turkey's Energy Geopolitics in Terms of Energy Distribution Center

Abstract

Turkey, with its geographical location, is situated in the center of geopolitical and geo-economic formation. In trying to meet the energy needs largely through imports Turkey, both in improving energy security and is working to become an international energy transit corridor and energy center. Turkey is a safe country in the transportation of energy resources such as oil and natural gas in Asia and Europe. It is increasing day by day in terms of its potential to become an energy distribution center, especially with its pipelines agreements. The purpose of this study, in terms of the potential energy distribution center is to discuss Turkey's energy geopolitics by taking into account regional energy agreements and pipeline transport. In addition, the political developments at the regional level on the role of Turkey's energy geopolitics is to evaluate how it determines. For this purpose, Turkey's role in the energy path, advantages of its location and importance in energy geopolitics were discussed. Geopolitical and geostrategic importance of increasing with each passing day Turkey is an important actor in regional and global areas. Turkey, with the advantages of its geographical location, geopolitical and geostrategic importance, should take its place in the natural gas and oil transportation through economic and political decisions and should increase the dynamics of becoming an energy hub by making effective energy agreements with the countries in the region.

Keywords: Turkey, geopolitics of energy, energy security, pipelines.

Extended Abstract

The issues such as the increase in the global population and the increasing demand for the energy needed by the population, especially the internal conflict in the Middle East and Central Asian countries, the war and accordingly the increase in the need for security, the asymmetric war against the radical groups of the USA and NATO, are seen as the most important reasons of the restructuring process. The global conflict and competition around the place for energy transfer and energy routes are highly effective variable in Turkey's policy-making related to the pipelines to provide energy transfer between Asia and European countries (Akdemir, 2011:71). Turkey is working to implement its request to become an energy center to life through pipeline agreements with countries in the region. Turkey is a safe country in the transportation of the distribution of energy resources such as oil and natural gas between Europe and Asia. The purpose of this study is to discuss Turkey's energy geopolitics in terms of being the distribution center taking into account the regional energy agreements and pipeline transportation. In addition, it is to assess how the political developments determines Turkey's role on energy geopolitics at the regional scale. For this purpose, topics such as Turkey's role in the

energy pathway, advantages of its location, being a part of energy geopolitics and its importance are discussed in this article.

The rise in energy demand and its pressure on energy markets seems to be one of the factors that increasing geopolitical tensions and international competition among the major world powers. At the same time, as well as increasing risks and threats to energy security, concerns about the atmosphere of instability, the vulnerability of supply routes, especially sea routes, terrorism, piracy and even climate change are on the agenda of all countries of the world (Campos and Fernandes, 2017:23). In today's global geopolitical environment, the control of geographical locations that control energy resources and energy routes is gaining importance and priority. This situation, which directs energy policies, creates great struggles between great powers. In the energy rich Central Asia, Middle East and Caucasus geographies, the power gaps formed by the end of the Cold War have not yet been filled despite the geostrategic moves of the USA and geopolitical balances have not yet been formed in these regions. The multipolar world order has emerged in the reshaped world (Eslen, 2008). Countries affect other countries with their geographies, socio-cultural, economic, political and military structures, shape and direct them in these ways. The geographical locations of the countries also reveal whether they are vulnerable or not, their sensitivity, geopolitical and geostrategic effects and importance. As its geographical location, Turkey has a number of advantages and opportunities; socially, culturally, economically, geopolitically and geostrategically. Located in the central part of the former massive land, Turkey, when viewed as a whole the world, so to speak is considered the center of the world (Ozey, 2017:227). Mediterranean, the Balkans, the Caspian basin, almost all land and sea routes linking Europe and the Middle East is passing through Turkey in one way or another. The countries with the capacity to affect many areas, such as their geographical position, like Turkey; they also have the power to influence other countries in the political, economic, military and social fields.

Turkey is also moving towards becoming a regional center as a bridge between Europe and Asia geographically in terms of its regional role in energy and its contribution to world energy security. The center of Turkey's energy policy is circular. And the diameter of this circle is equal to the diameter of the world. Therefore, Turkey's energy security policy, directly affects the global energy security. In addition, Turkey's geopolitical position is located in the center of energy geopolitics offers cost-effective transport and to guarantee the diversity of energy sources (Yildiz, 2012:16). Proximity to rich region's resources and its geographical position, Turkey has the potential to become an energy center and offers a positive contribution to Europe's energy security. Turkey shares common interests with Russia, Iran and the USA to operate successfully in their territory of pipelines. Turkey's strategic plans and policies that support the plans, aims to make the country energy center (Vidakis and Baltos, 2015:6). Providing transition between rich hydrocarbon zones and Europe, which has to meet its energy needs from these zones, Turkey also make the moves which will make itself an energy center. Thus, Turkey already

indicate itself as an indispensable actor in world energy markets in the future. Being an important regional player in the energy transmission, Turkey has the potential to become a global actor coming with the pipeline agreements it will make. A country controlling energy transportation lines has the ability to direct geopolitical trends / plans that will concern the global economy.

Giriş

Coğrafi yapılar ve coğrafi unsurlar, siyasi faaliyet ve kararlarda büyük bir etki sahibidir. Ülkelerin coğrafi, jeopolitik ve jeostratejik konumları, insan potansiyeli, siyasi sınırları, fiziki özellikleri, kapladığı alanların genişliği, iklimi, yer altı ve yer üstü kaynakları, devletlerin güç kaynaklarını teşkil etmektedir (Akengin ve Gürçay, 2014:25). Bu unsurlarla birlikte sosyo-kültürel, ekonomik, askeri unsurlar da ülkelerin gücünü oluşturmada, politikaya yön vermekte, uluslararası ilişkileri belirlemekte, şekillendirmekte ve farklılaştırmaktadır. Bu unsurlar dikkate alınarak geleceğe yönelik değerlendirmeler yapılabilen ve politikalar oluşturulmaktadır (İlhan, 2006:32).

Enerjiyle ilgili politikaların oluşturulmasında ve geliştirilmesinde, enerjinin sağlayacağı kaynaklar ve bu kaynaklara erişim şekli, kaynakların devamlılığı, üretim ve dönüştürme metotları, nihai kullanıcıya değin sürekli gönderilmesi ve tüketiminde prodüktivite ölçütleri gibi birçok öge dikkate alınmakta ve değerlendirilmektedir. Dünya genelinde, enerji politikalarının sürdürülebilirliği ve güvenliğine ilişkin algılamaların ve uygulamaların kapsamlı tartışması, güvenliğin enerji alanında tanımlanması jeopolitik ve enerji güvenliği kavramlarının temelinde ele alınmaktadır (Sevim, 2012).

Modern jeopolitik kavramlar; petrol, kömür veya doğal gaz gibi doğal kaynaklar ulusal ve uluslararası strateji için önemli bir değişken oluşturduğundan, jeoekonomi ve hatta enerji olarak adlandırılan ekonomi gibi çoklu boyutlar da dâhil olmak üzere küresel ölçekte kendini göstermektedir. Dolayısıyla, enerji kaynakları, devletlerin sosyo-ekonomik gelişimi ile ulusal ve küresel güvenlik için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu kaynakların önemi göz önüne alındığında, kaynaklar eşzamanlı olarak dış politikanın potansiyel araçları ve devletlerin dış politikasının sonuçlarını etkileyebilecek bir faktördür (Campos ve Fernandes, 2017:25). Enerji kaynaklarının kullanımı siyaseti etkileyebildiği gibi, siyaset de bunların kullanımını etkileyebilir.

Dünyada yaşanan yeni yapılanma sürecinde, enerjiye olan talep her geçen gün hızla yükselmektedir. Küresel nüfusta yaşanan artış ve nüfusun ihtiyaç duyduğu enerjiye artan talep, özellikle Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerinde yaşanan iç karışıklık, savaş ve buna bağlı olarak güvenlik ihtiyacındaki artış, ABD ve NATO'nun radikal gruplara karşı yürüttüğü asimetrik savaş, yeniden yapılanma sürecinin en önemli nedenleri olarak görülmektedir. Enerji transferi ve enerji güzergâhları üzerine yaşanan küresel çatışma ve rekabet ortamı, Türkiye'nin Asya ve Avrupa ülkeleri arasında enerji transferi sağlayacak boru hatları ile ilgili politikalar üretmesinde oldukça etkili bir değişkendir (Akdemir, 2011:71).

Ülkelerin jeopolitik durumu, üretici ülkeler ile tüketici ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve işbirliğine daha fazla ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Hepimizin güncel olaylardan bildiği gibi, kazalar, askeri çatışmalar ve terör saldırıları, özellikle kritik transit noktalarda hidrokarbonların temini ve

taşınması sorunlara neden olmaktadır (Fackrell, 2013:84). Bu sebeple enerji jeopolitiği global ölçekte tüm ülkeleri etkileyen bir özelliğe sahiptir. Enerji jeopolitiği, enerji kaynaklarının yer aldığı sahaları ve enerjinin arz- talep irtibatının çevrelediği bütün coğrafi öğeleri içermektedir. Dolayısıyla enerji jeopolitiği global jeopolitik ile ilgili gelişmelerin tamamını kapsamaktadır. Zengin hidrokarbon enerji kaynaklarına sahip Orta Doğu ve Avrasya ile bu kaynaklara ihtiyaç duyan ve bunları satın alabilecek iktisadi gücü elinde bulunduran Batı devletleri global jeopolitik mücadelenin merkezinde bulunmaktadır (Sevim, 2012:21; Harunoğulları, 2017a:126).

Enerji jeopolitiğinde enerji taşımacılığı da önemli bir yer tutmaktadır. Enerji taşımacılığında ise petrol ve doğal gaz ehemmiyet taşır. Dünya petrol ve doğal gaz taşımacılığı büyük oranda boru hatları ile yapılmaktadır. Boru hatları güzergâhları, ülkelerin dış politikalarını siyasi güçlerini ve ekonomilerini büyük ölçüde etkilemektedir. Türkiye, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının boru hatları ile kıtalar arası (Asya'dan Avrupa'ya, Orta Doğu'dan Avrupa'ya) taşınmasında jeopolitik bir rol oynadığı gibi aynı zamanda petrol ve doğal gaz üreticisi ülkeler bakımından da önemli bir pazardır. Türkiye enerji merkezi olma isteğini, bölge ülkeleriyle yaptığı boru hatları antlaşmalarıyla hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bu alanda iddialı bir şekilde yer almak istiyorsa hem fiziki hem de beşeri coğrafya özelliklerini iyi bir şekilde bütüncül olarak değerlendirmesi ve enerji politikalarını geliştirirken coğrafi özelliklerinin sahip olduğu tüm avantajları etkili bir biçimde kullanması gerekmektedir.

1. Jeopolitik ve Enerji

Jeopolitik; konum, büyüklük, nüfus, kaynaklar veya teknolojik gelişme gibi coğrafi değişkenlerle siyaset veya ideolojilerin nasıl açıklanabileceğini incelemektedir (Campos ve Fernandes, 2017:24). “Hem coğrafi ortamlar hem de politik süreçler dinamiktir ve her biri diğerini etkiler ve diğerinden etkilenir. Jeopolitik, bu etkileşimin sonuçlarını ele almaktadır” (Cohen, 2015:16). Askeri jeopolitik, diplomatik jeopolitik ve iktisadi jeopolitik olduğu gibi, enerji jeopolitiği de mevcuttur (Kaplan, 2014). Enerji jeopolitiği, enerji kaynakları ve rezerv alanları/büyüklükleri, enerji taşımacılığı ve pazarlardan meydana gelen denklemle birlikte (Harunoğulları, 2017b:147), arzın denetimini ele geçirme veyahut bu arzı bir silah şeklinde kullanma sebepleriyle biçimlenen politik, askeri bir çerçeveyi de içerir (Demir, 2010). Enerji ve jeopolitik her zaman yakından birbiriyle bağlantılı olagelmıştır. Küresel bağlamda jeopolitik değişimler en fazla enerji jeopolitiğinde yaşanmaktadır. Bu değişimin en önemli nedeni enerji kaynaklarının rezervleriyle alakalı gelişmeler, enerji piyasasındaki büyük aktörlerin enerji taleplerinde yaşanan hızlı değişim ve yeni enerji teknolojilerindeki büyük gelişmelerdir (Sevim, 2012:23).

Enerji jeopolitiği, küresel kaynakların çoğunlukla fosil yakıtlar olması nedeniyle, artan enerji talebi karşısında kıt hale geldiği 1990'lardan sonra hız kazanmıştır. Aynı zamanda, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, yeni kavramlar ortaya çıkmış ve enerji güvenliğine ilişkin endişe dünyadaki söylemlerde ve devletlerin izlediği politikalarda öne çıkmaya başlamıştır (Campos ve Fernandes, 2017:26). Standart jeopolitik argümana göre Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Avrasya istikrarsızlaşmış ve bölgede yeni bir jeopolitik mücadele ortaya çıkmıştır. En önemli bölgesel oyuncular Rusya, Çin, Türkiye ve gittikçe artan bir şekilde İran, bölgeyi yeniden konumlandırmaya ve etki yaratmaya çalışmaktadırlar. Rusya'nın bölgedeki gücünü sarsmak için bir dizi boru hattı inşa etmek ve işletmek için mevcut çabalar bölgede ekonomi ve jeopolitiğin ne denli iç içe geçtiğini göstermektedir (Vlad vd., 2010:120).

Enerji kaynakları, dünya ekonomisinin pervanesi olmuştur ve ulusal/küresel istikrar ve güvenliği sağlamak için esas unsurdur. Son on yılda küresel enerji talebindeki artışın ve aşırı fosil enerji tüketiminin olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalan ülkeler, tüketim ve üretimi dengelemek, verimli ve yenilenebilir bir topluluk oluşturmak için mevcut enerji kaynaklarını yönetmeye kararlıdır. Enerji talebindeki bu yükseliş ve bunun enerji piyasaları üzerindeki baskısı, jeopolitik gerilimleri ve büyük dünya güçleri arasındaki uluslararası rekabeti artıran faktörlerden biri olarak görünmektedir. Aynı zamanda, enerji güvenliğine yönelik risklerin ve tehditlerin artmasının yanı sıra, istikrarsızlık atmosferi, tedarik yollarının kırılganlığı, özellikle deniz yolları, terörizm, korsanlık ve hatta iklim değişikliği ile ilgili endişeler tüm dünya ülkelerinin gündemindedir. Devletlerin bu zorlukların üstesinden gelmek ve enerji güvenliği açıklarını azaltmak için kısa ve uzun vadeli stratejiler geliştirmeye duyulan ihtiyaç belirgin bir şekilde kendini göstermektedir (Campos ve Fernandes, 2017:23).

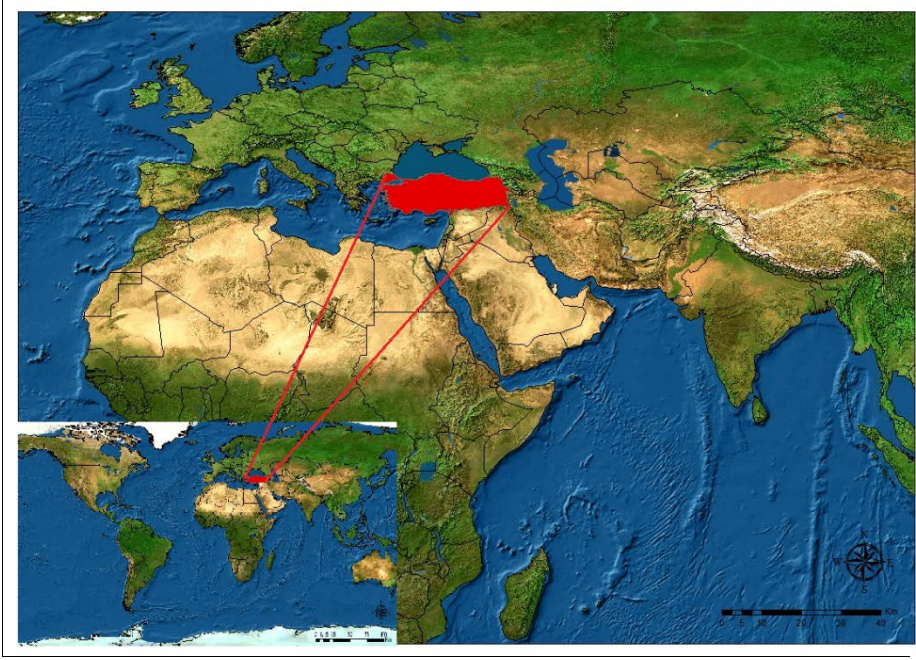
2. Enerji Jeopolitiğinde Türkiye'nin Yeri ve Önemi

Dünya üzerinde yer alan her coğrafya, potansiyel bir değer ve güç oluşturmaktadır. Bir ülkenin coğrafi konumu, o ülkenin fiziki coğrafyasına dayanan bir özellik, jeopolitik konumu ise fiziki coğrafya ile beşeri güç unsurlarının değerlendirilmesini içeren bir hususiyet ve duyarlılık ifade eder (İlhan, 2003:96). Bir ülkenin coğrafi konumu, o ülke adına “gücün alt yapı unsurlarını” yani “stratejik nitelikli ileri teknoloji”, “Pazar ve doğal kaynakların” oluşum, gelişim ve etkinlik düzeyini yönlendirme niteliğine sahiptir. Tüm bunlarla ilişkili olarak bir ülkenin coğrafi konumu, o ülkenin gelişim stratejisini yönlendirir. Petrol havzalarına yakınlık, enerji teknolojisinin üretilmesini öncelikli kılar. Önemli olan coğrafyanın en ince ayrıntısına kadar bilinmesidir. Strateji, bilinenler üzerinden üretilebilir. Coğrafyadan kopmak, yabancılaştırmak onunla iyi iletişim kuramamak, ulusal strateji yoksunluğunu yaratır ki, bu durumda coğrafi konumdan veya daha geniş deyimle coğrafyadan güç elde etmenin olanağı kalmaz (Hacısalihoğlu, 2001:71-72).

Dünya üzerindeki herhangi bir yerin izafi coğrafi konumu, zamana, yere ve dünyada yaşanan teknolojik, ekonomik, siyasi değişikliklere bağlı olarak farklı biçimde yorumlanabilir. Günümüz dünyasında enerji dolaşımında yaşanan değişim ve ülkelerin izlediği politikalar, ülkelerin jeopolitik durumlarında değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ülkeler arasında yaşanan iş birliği veya rekabet, ülkelerin yeni planlar ve stratejiler geliştirmelerine ve yeni ortaklıklar kurmalarına yol açmaktadır.

Günümüz küresel jeopolitik ortamında, enerji kaynakları ile enerji güzergâhlarını denetleyen coğrafi konumların kontrolü önem ve öncelik kazanmaktadır. Enerji politikalarına yön veren bu durum, büyük güçler arasında büyük mücadeleleri meydana getirmektedir. Enerji zengini Orta Asya, Orta Doğu ve Kafkasya coğrafyalarında Soğuk Savaş'ın bitmesi ile oluşan güç boşlukları, ABD'nin jeostratejik hamlelerine rağmen henüz doldurulamamış ve bu bölgelerde jeopolitik dengeler henüz oluşmamıştır. Yeniden şekillenen dünyada çok kutuplu dünya düzeni ortaya çıkmıştır (Eslen, 2008). Ülkeler sahip oldukları coğrafyalarıyla diğer ülkeleri sosyo-kültürel, ekonomik, politik, askeri yapılarıyla etkiler, bu alanlarda onları şekillendirir ve aynı zamanda yönlendirir. Ülkelerin coğrafi konumları aynı zamanda onların tehdide açık olup olmadıklarını, duyarlılıklarını, jeopolitik ve jeostratejik etkilerini ve önemlerini de ortaya çıkarmaktadır. Bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Türkiye, sosyal, kültürel, iktisadi, jeopolitik ve jeostratejik olarak çeşitli avantaj ve fırsatlara sahiptir. Eski kara kütlelerinin merkezi kısmında yer alan Türkiye, dünyaya bir bütün olarak bakıldığında adeta dünyanın merkezi olarak nitelendirilir (Özey, 2017:227). Akdeniz, Balkanlar, Hazar havzası, Avrupa ve Orta Doğu'yu birbirine bağlayan hemen hemen bütün kara ve deniz yolları bir biçimde Türkiye üzerinden geçmektedir (Şekil 1). Türkiye gibi, coğrafi konumuyla pek çok bölgeyi etkileme kapasitesine sahip ülkeler; politik, ekonomik, askeri ve sosyal alanlarda diğer ülkeleri etkileme gücünü de ellerinde bulundururlar.

Şekil 1. Türkiye'nin coğrafi konumu.

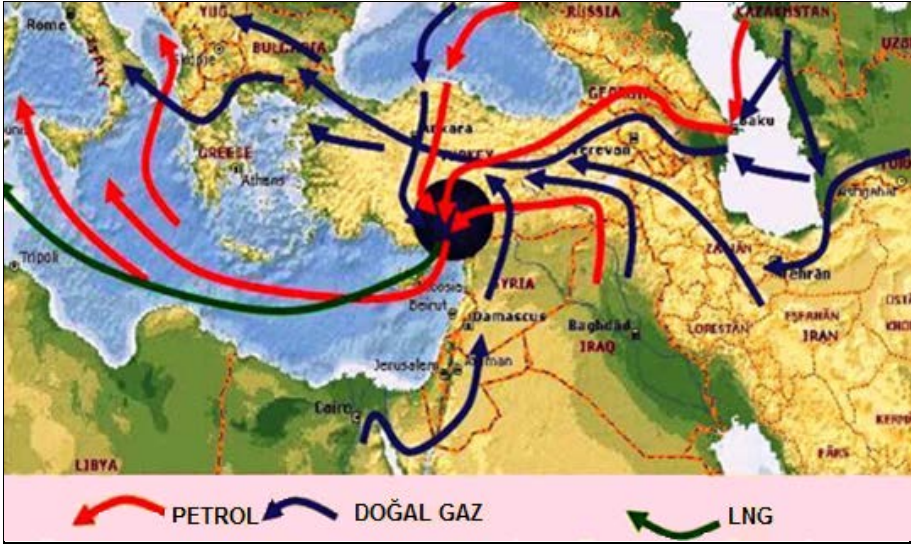
Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi ve Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi'ne göre Türkiye; iç veya kenar hilal bölgesinde yer almaktadır. Mackinder, Rusya Avrupa'sı ve Orta Asya'yı merkez bölgesi olarak benimsemiş ve Avrupa, Türkiye, İran, Afganistan, Çin ve Kore'yi ilk kenar ay olarak değerlendirmiştir (İlhan, 2003:77). Mackinder'in hâkimiyet teorisine göre Türkiye, dünya kalesine sahip olmayı arzulayan bir ulusun ilk hedef tahtası olan bölgenin ortasında yer almaktadır. Spykman ise, Türkiye'yi dünya kalesine sahip olmayı isteyen bir ulus için kaleye gerçekleştirilecek olan son kuşatma sahası olarak nitelendirilebilecek mıntikanın tam ortasında olan bir yer biçiminde değerlendirmektedir (Karabulut, 2005:155). Jeostratejik ve Jeopolitik alanlar teorisinin sahibi Cohen'e göre Türkiye, "tampon ve kilit bölgeler" içinde yer almaktadır (İlhan, 2003:77). Deniz Hâkimiyet Teorisini hayata geçiren Mahan'a göre, cihan egemenliği için belli başlı suyollarına hâkim olmak veya bu suyollarını denetim altında tutmak gerekmektedir. Türk Boğazları da bu suyollarından birisidir (Özey, 2002:221).

Orta Doğu içinde yer alan Türkiye; potansiyel kriz bölgesi sayılan "ara bölgesi" ülkesidir. Brzezinski'ye göre Türkiye Hazar havzası ve Orta Asya'da etki kurma çabasında olan jeostratejik bir oyuncu ve aynı zamanda birinci derece önemli jeopolitik mihverdir (Karabulut, 2005:156). NATO üyesi olan Türkiye, Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta ve Akdeniz'de geçişi denetim altında tutmaktadır (Brzezinski, 2005:45). Chase, Hill ve Kennedy'ye göre Türkiye eksen

lkeler arasındadır. İslam dünyası ile Hristiyan dünyasının, kuzey-güney, doğu batı arasında kavşak noktasında yer alan Türkiye, İstanbul boğazı vasıtasıyla binlerce kilometreyi etkileme potansiyeline sahiptir (Karabulut, 2005:158-159). Türkiye, kuzeyinde bulunan Karadeniz sayesinde Balkanlar, Doğu Avrupa, Kafkasya, Hazar ve Hazar tesi havzaya; Batı'da Ege Denizi'yle Balkanlar ve Orta Avrupa'ya; Güney'de Akdeniz ile Orta Doğu, Afrika ve Okyanuslara açılabilen bir ülkedir (Karabulut, 2005:152). Bu sebeple hem Balkan lkeleri, hem Orta Doğu lkeleri hem de Kafkas lkeleriyle sınırları bulunmaktadır (zey, 2003:12).

Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar gibi her türlü dış politika amacı olan bölgelerin tam ortasında yer alan Türkiye, coğrafı konumunun kendisine kazandırdığı jeopolitik önemle, küresel ve bölgesel düzeyde tüm politikaların hedefi, hareket noktası haline gelmiştir (İlhan, 2004:218). Türkiye, Orta Doğu, Hazar ve Orta Asya zengin petrol ve doğal gaz üretim bölgeleri arasında, hem kuzey- güney hem de doğu-batı ekseninde bünyesinde terminal ve merkez olma potansiyelini içinde barındıran  kıtanın merkezinde bulunan stratejik bir coğrafyadadır (Oral ve zdemir, 2017:953). Türkiye gibi coğrafı konuma sahip olan ülkeler, duyarlı olduğu kadar dışarıyı etkileme yönünde de büyük bir öneme sahiptir (İlhan, 2003:21).

Türkiye coğrafyası, enerji kaynaklarına yakınlığı, doğu-batı, kuzey-güney istikametlerinde enerji güzergâhı oluşturma yeteneği, enerji kaynaklarına açılımlı destekleme ve engelleme özelliği, batı, kuzey, doğu ve güney istikametlerinde jeostratejik açılımlara imkn sağlaması ve bünyesindeki su kaynakları ile öne çıkmakta, Türkiye'nin küresel ve bölgesel jeopolitik içinde önemi artmaktadır (Eslen, 2008). Dünya enerji piyasasında önemli bir enerji pazarlarından biri olan Türkiye, Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılmasında transit ülke olma özelliği nedeniyle stratejik değere sahip (Budak, 2017:1) hem bir merkez hem de bir köprü ülkedir (şekil 2).

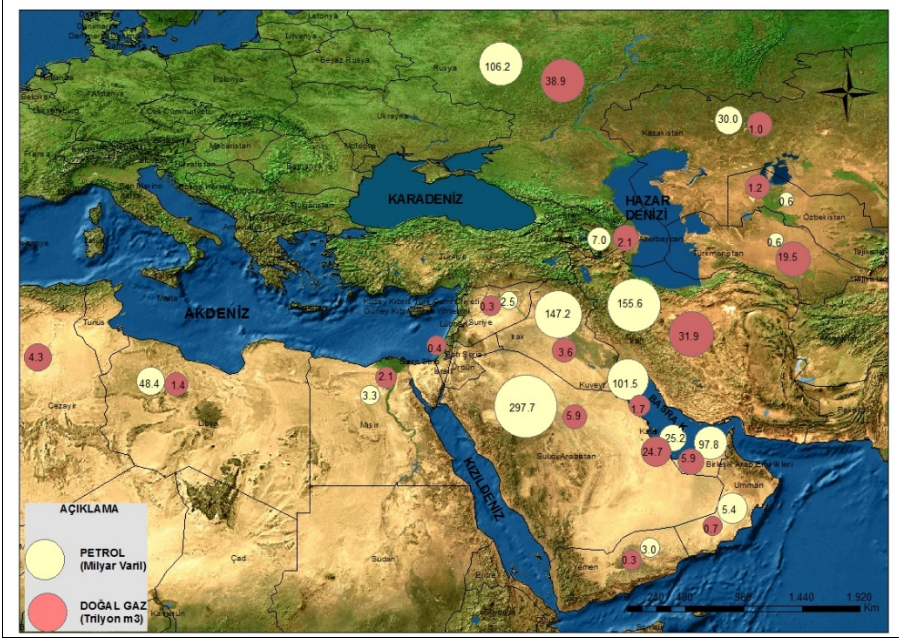

Şekil 2. Bölgesel petrol ve doğal gaz merkezi olarak Türkiye. Kaynak: IENE, 2012.

Türkiye'nin coğrafyası, tarihi geçmişi, sahip olduğu askeri güç, nüfus büyüklüğü ve global etkinlik arayışı, günümüz devletlerarası politikada önemli bir yere sahiptir. Türkiye, ABD ve AB için vazgeçilmez bir Akdeniz ülkesi olup, Türk Dünyası'nın önemli bir parçası, Doğu ile Batı kültürünün kaynaştığı her iki kültürünün uyumunu sağlayan büyük bir ülkedir (Sevim, 2014:210; Harunoğulları, 2018:966). Türkiye, İslam âlemi ile Hristiyan Batı âleminin karşılaşma bölgesinde bir devlet olmakla birlikte ayrıca NATO'nun güney kanadını oluşturmaktadır. Bununla birlikte pek çok medeniyetin kurulmasıyla, medeniyetler beşiği olarak adlandırılan Türkiye, batıdan Avrupa kültürü, doğudan Asya kültürü, kuzeyden Rus kültürü, güneyden Afrika ve Arap kültürü ile sınırlıdır. Bu sebeple ülkemiz aynı zamanda dünya kültürlerinin kesişme noktasında bulunmaktadır (Özey, 2003:12). Türkiye, dünyanın en büyük petrol rezerv alanı olan Orta Doğu ve Hazar havzasına ve aynı zamanda stratejik maddeleri elinde bulunduran Orta Asya ülkelerine çok yakın konumdadır. Bu konum Türkiye'yi global güç dengesinde son derece önemli bir yere taşımaktadır (Yılmaz, 2009:9).

BP'nin 2018 yılı verilerine göre Rusya ve Türkiye Cumhuriyetlerindeki toplam petrol rezervleri 144.7 milyar varil, doğal gaz rezervleri 62.8 m³, Orta Doğu petrol rezervleri 113.2 milyar varil, doğal gaz rezervleri 549.0 m³, Cezayir, Libya ve Mısır'ın toplam petrol rezervi 8.2 milyar varil, doğal gaz rezervi ise 7.8 milyar m³'tür. Avrupa'nın toplam petrol tüketimi 742 MTEP, doğal gaz tüketimi ise 549 milyar m³'tür (Şekil 3) (BP, 2019). Bu verilere göre Türkiye zengin petrol ve doğal gaz rezerv alanları ile tüketim bölgeleri arasında önemli bir enerji dağıtım merkezinde yer almaktadır.

Şekil 3. Türkiye çevresindeki sahalarda yer alan petrol ve doğal gaz rezerv alanları. Kaynak: BP, 2019.

ABD, BDT, AB, Rusya, Çin ve Japonya gibi dünya güç odaklarının merkezinde bulunan Türkiye'nin jeopolitiği bu güç odaklarına göre değerlendirilmelidir (Özey, 2003:12). Türkiye, hem bir transport ülkesi hem de son zamanlarda geliştirdiği terminal ülke projeleriyle beraber, enerji jeopolitiğinde yeni bir pozisyon elde etmeye başlamıştır. Türkiye'nin bu yeni pozisyonu, hem enerji jeopolitiğindeki değişikliklerle hem de yeni jeopolitik koşulların bölgesel ve global sonuçlarının da tesiriyle meydana gelmiştir. En büyük küresel enerji kaynaklarına olan karasal coğrafi komşuluğu, Türkiye'nin küresel enerji jeopolitiğindeki rolünü güçlendirmeye devam etmektedir (Demir, 2010).

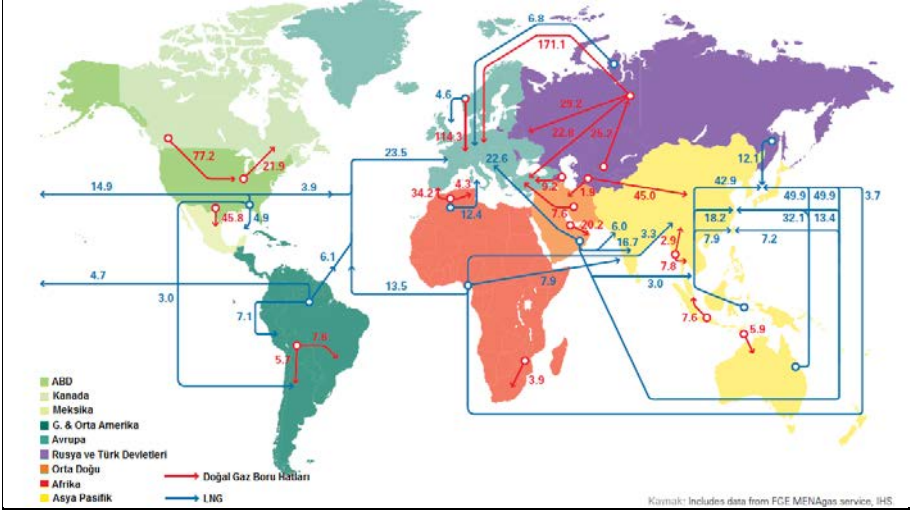
Orta Doğu, Kafkaslar, Kuzey Afrika, Hazar havzasında yaşanan pek çok krizin odağında enerji bulunmaktadır (Oral, 2017:192). Türkiye, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı bu bölgelerin ortasında yer almasından dolayı pek çok jeopolitik riskle de karşı karşıya kalabilmektedir (Oral ve Özdemir, 2017:949). Batılı ülkelerin ve Rusya'nın enerji kaynak rezerv alanları ve enerji transport coğrafyasını kontrol etme çabaları Türkiye'ye hem fırsat sunmakta hem de Türkiye'nin bu ülkelerin ekonomik ve politik baskısı altına girme gibi bir riskle karşı karşıya bırakmaktadır. AB, Rusya, ABD, Çin gibi ülkelerin Orta Doğu enerji havzası üzerinde uyguladıkları politikalarla çoğu zaman Türkiye için tehdit edici pozisyonlara girebilmekte ve bu durum Türkiye açısından birçok olumsuzluğa neden olabilmektedir. Ayrıca Orta Doğu gibi siyasi istikrarsızlığın ve güvensizliğin

yüksek olduğu bir bölgenin Kuzey komşusu olması Türkiye'yi güvenlik bakımından da pek çok riskle/tehditle yüz yüze getirmektedir. Türkiye, güvenliğini etkin bir biçimde sağlamak için askeri yatırımları ve harcamaları hep yüksek seviye tutmak zorunda kalmaktadır.

Türkiye'nin ulusal güvenliği ile ilgili yaptığı savunma yatırımları, enerji arz güvenliğini sağlamada siyasi hareket yeteneğinin sınırlanması riskini de beraberinde getirmektedir (Oral ve Özdemir, 2017:952). Emperyalist batılı güçlerin bölge üzerindeki emellerini gerçekleştirmelerinde; Türkiye tehdit olarak algılanmakta, Türkiye'nin bölgede güçlenmesinin önüne geçmek için ülke üzerinde çeşitli oyunlar oynanmakta, projeler geliştirilmektedir. Türkiye'nin güney komşu ülkelerinde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, kaos veya iç savaş, bu ülkeler içinde yapılandırılan terör örgütlerine verilen askeri ve politik destekler Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı en büyük güvenlik sorunlarıdır. Güvenlik sorunu yaşayan ve bunun önlemlerini almak adına sürekli teyakkuzda bulunan bir ülkenin farklı yatırım alanlarındaki ve toplumun refah seviyesindeki artışın hızı düşmekte ve bu durum ekonomide bir baskı oluşturmaktadır.

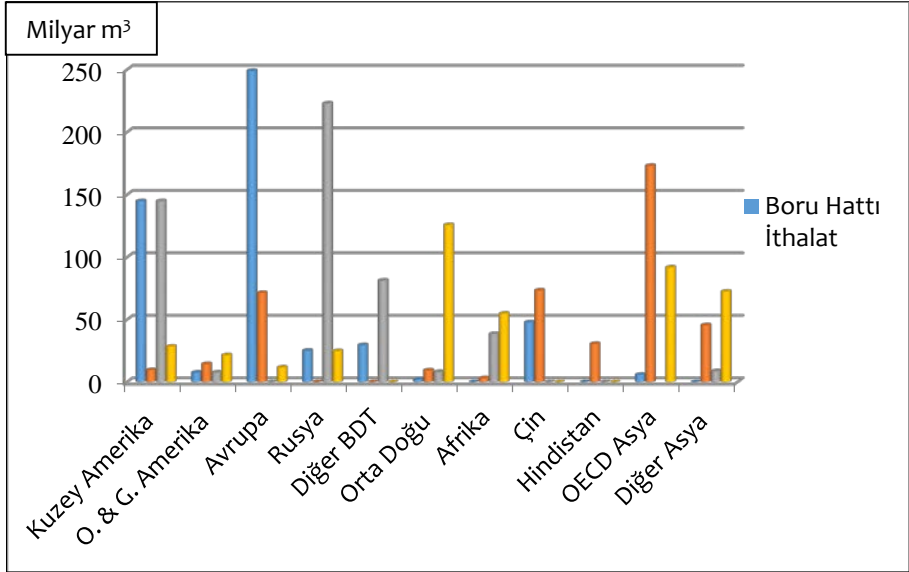
3. Türkiye'nin Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları Taşımacılığı

XX. yüzyıl teknolojisinin bir eseri olan boru hatları taşımacılığında (Doğanay ve Coşkun, 2017:198) Türkiye; Avrupa, Asya, Afrika arasında yer alan konumuyla bölge ve dünya ülkelerinin enerji ticareti alanında vazgeçemeyecekleri bir ülkedir. Türkiye, Orta Asya enerji güzergâhları, tedarik ülkeleri ve Pazar sahaları arasındaki bağlantının en hayati çıkış kapılarından biridir. Hem Orta Doğu, Hazar petrolünün hem de Rus, Hazar, Afrika ve Doğu Akdeniz gazının izleyeceği güzergâh için de Türkiye'nin konumu göz ardı edilemez. Rusya'nın Akdeniz ve Hint Okyanusu pazarlarına, Hazar havzası, Irak ve İran'ın global enerji pazarlarına erişiminde en önemli aktör Türkiye'dir (Şekil 4).

Şekil 4. Dünya çapında doğal gaz ticaret hareketleri (milyar metre³) 2018, Kaynak: BP, 2019.

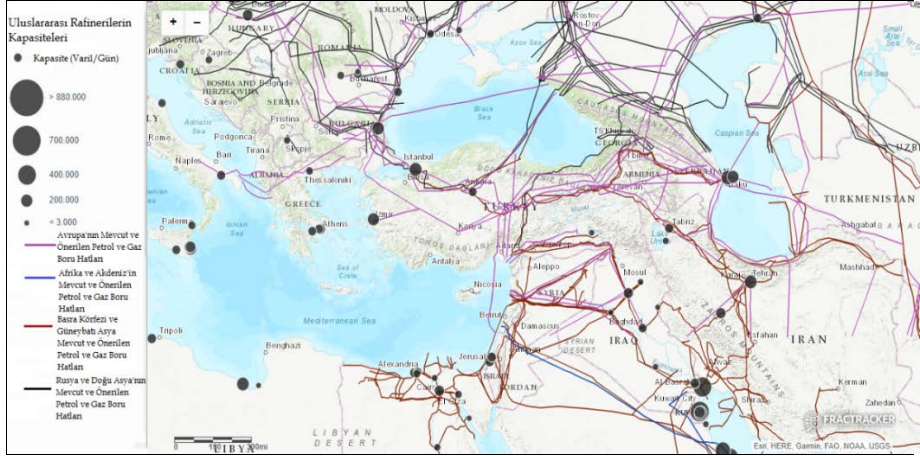
BP (2019)'nin 2018 yılı dünya doğal gaz ihracat ve ithalat verileri dikkate alındığında küresel en büyük doğal gaz ihracatçısının 247.9 milyar m³ ile Rusya olduğu görülmektedir. Dünya doğal gaz ithalatında ise 121.4 milyar m³ ile Çin önde gelmektedir. Doğal gaz ticaretinin yarından fazlası boru hatları üzerinden yapılmaktadır (Şekil 5). Türkiye, Rusya'nın doğal gaz ihracatında enerji dağıtım merkezi açısından en güvenilir ülkedir.

	Boru Hattı İthalat	LNG İthalat	Boru Hattı İhracat	LNG İhracat
Kuzey Amerika	144.9	9.6	144.9	28.5
O. & G. Amerika	7.6	14.5	7.6	21.6
Avrupa	249.1	71.5	0	11.7
Rusya	25.2	0	223.0	24.9
Diğer BDT	29.6	0	81.4	0
Orta Doğu	2.1	9.4	8.1	125.8
Afrika	0	3.2	38.6	54.9
Çin	47.9	73.5	0	0
Hindistan	0	30.6	0	0
OECD Asya	5.9	173.2		91.9
Diğer Asya	0	45.6	8.7	72.6
Bölgeler Arası Boru Hattı Ticareti		512.4		
LNG Ticareti		431.0		
Toplam Ticaret		943.4		

Şekil 5. Bölgelerarası dünya doğal gaz ticareti (milyar m³) 2018. Kaynak: BP, 2019: 37.

Türkiye, yeni jeopolitik ortamda, AB'nin karasal kaynak taşımacılığında en önemli güzergâhlardan biri durumundadır (Şekil 6). AB ülkelerindeki artan talep göz önüne alındığında, Avrupa ek miktarda doğal gaz ithal etmek zorunda kalacaktır. Hazar bölgesinden gelen gazın Avrupa'ya derhal ve verimli bir şekilde akması AB'nin stratejik çıkarları için önemlidir. Azerbaycan, son 20 yılda, yenilikçi ve güvenilir bir petrol ve gaz tedarikçisi olarak etkileyici ve başarılı bir sicil inşa etmiştir (Fackrell, 2013: 86).

Şekil 6. Uluslararası Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları ve Önerileri. Kaynak: Fractracker Alliance, 2019.

Öte yandan, Türkiye'nin terminal ülke hedefiyle, enerji jeopolitiğinde ikincil kaynak arzı sağlayan bir ülke konumuna ulaşması da enerji jeopolitiğindeki görünümünü oldukça etkileyecektir. Türkiye'nin enerji jeopolitiği görünümü, iki boyutludur. Birinci boyut, Türkiye'nin enerji kaynaklarının transportu ile ilgili olarak coğrafi avantajlarını yansıtır. İkinci boyut ise, kaynak jeopolitiği ile pazar arasındaki kilit rolünün üzerinde, kendi tercihleri dışındaki seçenekleri de kabul etmesiyle ilgili daha büyük siyasi ve diğer risklerin niteliğini belirler. Türkiye, yeni jeopolitik ortamda küresel enerji jeopolitiğinin dikkat çeken bir ülkesi olarak, gelecekte enerji jeopolitiğindeki değişimlere bağlı bir şekilde önemini daha da arttıracaktır (Demir, 2010).

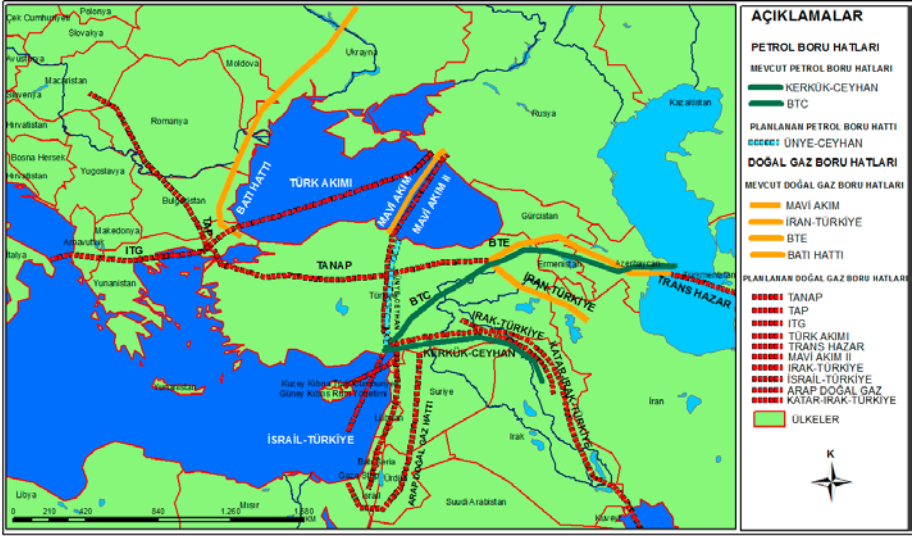
Türkiye, 1990'ların sonlarında, Orta Doğu ve Orta Asya'daki tedarikçiler için Avrupa'ya bir transit geçiş merkezi haline getirilerek, bölgesel ve küresel enerji sektörünün ana aktörlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Küresel petrol taşımacılığının önemli bir kısmına ev sahipliği yapması sebebiyle Türkiye'nin bir enerji transit ülkesi olarak rolü sadece bölgesel ihracatçılar için değil, küresel ithalatçılar için de hayati öneme sahiptir (Coşkun, 2010: 76). AB, Avrupa'nın enerji güvenliğinde Türkiye'nin önemli bir rol oynadığının bilincindedir (Harunoğulları, 2017b:163).

Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Ceyhan Liman'ı, Irak ve Hazar petrol ihracatı için oldukça önemlidir. Türkiye, birçok ülkenin ulusal veya bölgesel ve küresel politikalarını mevcut veya gelecekteki enerji akışlarına göre şekillendirmesi için potansiyel bir model göstermektedir. Doğal bir “enerji köprüsü” olarak tanınmayı hedefleyen Türkiye, Kafkaslar ve Orta Doğu bölgelerinden Avrupa'ya doğru petrol ve doğal gaz akışını kontrol eden bölgesel bir enerji merkezi olma konusunda stratejik bir karar almıştır. Türkiye'nin kaynak bakımından zengin bölgelere yakınlığı ve enerji merkezi olma konusundaki coğrafi konumuyla Avrupa enerji güvenliğine olumlu katkı sunmaktadır. Türkiye, kendi topraklarındaki boru hatlarının başarılı bir şekilde işletilmesi için Rusya, İran ve ABD ile ortak çıkarları paylaşmaktadır. Stratejik planı ve onu destekleyen politikalarıyla, enerji merkezi olmayı amaçlayan Türkiye'nin kilit alt yapı ve boru hattı güzergâhları üzerindeki kontrolü nedeniyle bölgedeki politik etkisi artacaktır (Vidakis ve Baltos, 2015:6).

Günümüzde ve gelecekte, Türkiye'nin olmadığı bir seçenek tüm bölgesel ve küresel sorunların çözümünde yetersiz kalacaktır. Türkiye, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı ve Ara Bağlantı Türkiye-Yunanistan Boru Hattı gibi başarılı projelerle güvenilir bir ortak olduğunu kanıtlamıştır (Yıldız, 2012:17). Türkiye üzerinden bir enerji geçiş koridoru, ABD'de de daha fazla çeşitlilik sağlayacaktır. Bu nedenle, enerji açısından bakıldığında Türkiye, AB için olduğu kadar büyük bir önemi olmasa da, ABD için de önemli bir jeopolitik güçtür. Boru hatları anlaşmaları, enerji üreten bölgelerdeki nüfuzu yönlendirmekte, enerji güzergahları üzerindeki mücadeleyi arttırmakta ve aynı zamanda Rusya ile Türkiye arasındaki rekabeti körüklemektedir. Doğu-Batı enerji koridorunu, ABD ve bir dereceye kadar AB'nin güçlü bir şekilde teşvik edilmesiyle, Türkiye üzerinden gerçekleştirmede somut kazanımlar olmuştur. Aynı zamanda, Orta Doğu ve Hazar'daki “Büyük Oyun” rekabetleri, Türkiye'nin büyük bir geçiş yolu olma potansiyelini sınırlamaktadır. Bu kısıtlamalara rağmen ülke, bölgesel ve küresel enerji arz güvenliğine önemli katkı yapma potansiyeline sahiptir (Tekin ve Walterova, 2007: 91).

Türkiye, petrol ve doğal gaz rezerv alanları ile arz bölgeleri arasında son derece önemli bir enerji ağında konumlanmıştır. Bu özellik Türkiye'yi transit geçiş bölgesi avantajının ötesinde enerji dağıtım merkezi/kavşağı (hub) olabilme avantajı sağlamaktadır. Türkiye içinde bulunacağı projelerle Hazar havzası, Doğu Akdeniz, Orta Doğu gibi kaynak coğrafyasındaki enerjinin Avrupa'ya iletiminde en güvenli ve en istikrarlı ülke olma avantajını elinde tutmaktadır. Türkiye zengin petrol ve doğal gaz üretim bölgeleri arasında, hem kuzey- güney hem de doğu-batı ekseninde bünyesinde terminal ve merkez olma potansiyelini içinde barındıran stratejik bir coğrafyadadır (Şekil 7) (Oral ve Özdemir, 2017:954).

Şekil 7. Türkiye'nin Mevcut ve Planlanan Petrol ile Doğal Gaz Boru Hatları. Kaynak: Oral, 2017: 264.

Türkiye'nin doğu-batı boru hatları arasında; Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesi (BTC), Kerkük-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Güney Kafkasya Boru Hattı, Türkiye-Yunanistan-İtalya Gaz Boru Hattı, Trans-Hazar Boru Hattı, BTC'ye Kazak-petrol genişlemesi ve Irak Gazı bulunmaktadır. Kuzey-güney boru hatları arasında; Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı, Doğu Trakya Kıyıköy-İbrice Petrol Boru Hattı, Samsun-Ceyhan Boru Hattı ve Türkiye-İsrail Petrol ve Gaz Boru Hattı yer almaktadır. BTC ham petrol boru hattına ev sahipliği yaparak Azerbaycan'ın petrolünü dünya pazarlarına taşımaktadır (Şekil 8). BTC, dünyanın en büyük ve en başarılı mühendislik projelerinden biri olduğunu kanıtlamıştır (Fackrell, 2013:86). BTC, ağırlıklı olarak Azeri petrolünü taşımakta, ayrıca Kazak petrolü de bu yoldan dünya pazarlarına ulaşmaktadır (GİFGRF, 2013: 31).

Şekil 8. Türkiye petrol ve doğal gaz boru hatları (mevcut ve projeler). Kaynak: Cohen ve Sabadus, 2017.

Azerbaycan dünyanın en büyük doğal gaz üreticilerinden biri olarak ortaya çıkmakta ve önümüzdeki yıllarda piyasalara bir dizi yeni gaz kaynağı getirme potansiyeline sahiptir. Türkiye, Hazar'ın önemli gaz ihracat potansiyelini ortaya çıkarmanın anahtarıdır. Bu hem Azerbaycan hem de Türkiye için önemli bir zamandır. Avrupa'ya giden en kısa yol, Türkiye'den geçmektedir. BP ve Azerbaycan'daki ortakları Güney Koridorunu açacak dev bir gaz projesi olan Şah Deniz 2'yi geliştirmektedir. Şah Deniz 2'ye ek olarak, Hazar'da daha fazla gaz kaynağı gelecek yıllarda çevrimiçi olacaktır. 1990'ların sonlarında keşfedilen Şah Deniz, dünyanın en büyük gaz alanlarından biri ve aslında BP'nin portföyünde en büyüğüdür (Fackrell, 2013:86). 2006 yılından beri Şah Deniz 1, yılda yaklaşık dokuz milyar m³ doğal gaz üretmektedir. Bu, Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) tarafından taşınan gaz Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'de tüketilmekte ve ayrıca AB'ye gönderilmektedir (Harunoğulları, 2018:979). BP ve ortakları şimdi 2018'de ilk gaz dağıtımına yönelik Şah Deniz 2 projesini geliştirmek için yoğun bir şekilde çalışmıştır. Proje, birden fazla kuyu sondajını, iki bağlantılı deniz aşırı platform ve tesis inşa etmeyi, 500 km su altı boru hattı inşa etmeyi ve mevcut Sangachal Terminal'ini genişletmeyi içermektedir (Fackrell, 2013:86).

Özellikle doğal gaz alanında kaynak çeşitliliğinin sağlanması amacıyla Türkiye, birçok projeye imza atmıştır. İran-Türkiye ve Mavi Akım doğal gaz boru hatları gibi mevcut boru hatları yanında yeni projelere de dâhil olmaktadır. Azerbaycan doğal gazının Avrupa'ya nakledilmesi için Türkiye ile Azerbaycan arasında TANAP projesi, Rusya-Türkiye arasında Türk Akımı projesi imzalanmıştır (Şekil 9) (Budak, 2017:1). Sürdürülebilir enerji lojistiği için Türkiye, uygun bir coğrafi bölgede bulunduğundan alternatif bir koridor oluşturabilir. Hazar petrolünü BTC boru hattı ile dünya pazarına taşıyan Türkiye, Hazar petrolünü

AB'ye taşıyacak TANAP projesiyle kayda değer bir ağ oluşturmada hayati rol oynamaktadır (Kısacık, 2013; Saka vd., 2016:15).

Şekil 9. Türkiye'den geçen büyük doğal gaz transit boru hatları. Kaynak: EIA and IHS EDIN; EIA, 2018.

Türk Akımı ile Rus gazı Karadeniz'in altından Türkiye'ye, buradan Yunanistan üzerinden Avrupa'ya ulaştırılacaktır. Proje her biri yaklaşık 15 milyar m³ kapasiteli 4 hattın oluşacaktır. Bu hattın taşıma kapasitesinin 63 milyar m³ olması beklenmektedir. Türkiye'nin bu hattın yılda 14 milyar m³ gaz alması ve 49 milyar m³'ünü de Avrupa'ya taşıması planlanmaktadır. Türk Akımı projesi, hem Türkiye ve Rusya hem de bölgesel aktörler için enerji denkleminde kritik bir noktadır (Budak, 2017:5-6).

Türkiye, Rusya ile karşılaştırıldığında, Hazar'la tamamen farklı bir ilişki içerisindedir. Coğrafi konumu nedeniyle, Rusya potansiyel olarak Türkiye üzerinden Batı pazarlarına (İsrail de dâhil olmak üzere) enerji ihraç edebilir. Ancak, Hazar'ın aksine, Rusya AB'yi sınırlandırmakta, uluslararası limanlara erişebilmekte ve Batı'ya kurulmuş ve önemli bir ihracatçı konumundadır. Rusya ayrıca Hazar'dan enerji kaynaklarını Rusya'ya getirecek altyapıya sahiptir. Bu nedenle, Türkiye, Hazar ihracatının transit geçişi için enerji geçiş güzergâhı olmaktan ziyade Rusya ile rekabet edebilecek durumdadır. Türkiye'nin dezavantajını eklemek, kendi doğal gaz ithalatı için büyük ölçüde Rusya'ya bağımlı olduğu gerçeğidir. Her iki taraf da ikili enerji ticaretini genişletmek için çaba sarf etmektedir. Rusya'dan Türkiye'ye doğal gaz getiren Mavi Akım boru hattı buna bir örnektir. Her ne kadar Türkiye iyi niyet gösterse ve "Rusya'ya karşı Batı" mücadelesinde taraf tutmamaya çalışsa da, boru hatları konusundaki rekabet devam etmektedir (Tekin ve Walterova, 2007:89).

Rusya'nın Avrupa'ya göndereceği gaz rotası üzerinde Türkiye stratejik bir ortaktır. Türk Boğazları; Doğu Akdeniz, Orta Doğu, Balkanlar, Karadeniz Havzası ve Kafkasya'da etkin olmak isteyen güçler için büyük önem taşımaktadır. Türkiye için, Türk Boğazları'nın jeostratejik açıdan önemli olmasının sebebi; ulusal düzeyde sahip olduğu değerden çok, Doğu Akdeniz, Orta Doğu, Balkanlar, Karadeniz Havzası ve Kafkasya'da etkin olmak güçler için atfettiği önemden kaynaklanmaktadır. Karadeniz kıyılarına yapılacak hatların işlerlik kazanmasında Türk Boğazları, etkin ve yoğun bir şekilde kullanıma açıktır. Boğazlar hidrokarbon kaynakların Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılmasında önemli olduğundan Rusya ile karşılıklı işbirliği artmıştır (Emanet, 2003:37-39). Rusya'nın enerjisini deniz yoluyla ekonomik bir biçimde uluslararası pazara ulaştırması için Karadeniz'den Akdeniz'e ve oradan da diğer denizlere açılan tek geçiş Türkiye'nin İstanbul ve Çanakkale Boğazlarıdır. Enerji, Türk- Rus ilişkilerini güçlendiren, karşılıklı çıkarları ve işbirliğini besleyen son derece önemli bir unsurdur. Enerji, iki ülkenin dış politikasında ve uluslararası ilişkilerinde gittikçe artan bir önem göstermektedir (Abbasigil, 2016:52). İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının kullanımının artması, boğazlarda var olan aşırı yoğunluk ve tehlikeleri de arttırmaktadır. BTC petrol boru hattı gibi boru hatlarının hayata geçmesi, Boğazlar üzerindeki yoğunluğu ve tehlikeyi azaltmaktadır. Türkiye, Boğazlardaki aşırı tanker trafiğini azaltmak için Rusya ve çok uluslu petrol şirketleriyle stratejik açılımlar yapacak boru hattı antlaşmalarını hayata geçirebilmek için politikalar geliştirmektedir (Emanet, 2003:48). Türkiye'nin; Hazar havzası ülkeleri, Rusya ve İran'dan alacağı doğal gaz miktarı, hayata geçirdiği ve geçirebileceği doğu-batı yönlü doğal gaz boru hatları ile Türkiye jeopolitik gücünü her geçen gün arttırmaktadır. Rusya ile Türkiye arasında yapılan doğal gaz boru hatları antlaşmaları iki ülkenin ekonomik ve siyasi gücünü arttırma açısından da değerlidir. Türkiye'nin enerji taşımacılığında eksen ülke olma girişimleri dâhilinde, hali hazırda pek çok petrol ve doğal gaz boru hatları işletmeye alınmış olmakla birlikte yeni boru hatları ülkeler arası antlaşmalarla faaliyete geçmekte ve yeni projelere imza atılmaktadır.

Türkiye'nin enerji jeopolitiğinde artan önemi, Türkiye'ye AB ile ilişkilerinde özel bir kaldıraç görevi görmektedir. AB-Rusya enerji dinamikleri kırılğan durumu göz önüne alındığında AB, "Türkiye'nin Rus dışı enerji kaynaklarını ithal etmek için nispeten güvenli ve bağımsız bir yol olarak potansiyel değerini" kabul etmiştir. Ayrıca, 2001'den bu yana Türkiye'ye gaz ihraç eden İran, Türkiye'nin bir enerji merkezi olma arayışı içinde önemli bir ortaktır (Coşkun, 2010:77).

Avrupa, yıllardır doğal gaz kaynaklarının %25'inden büyük bölümünü, başta eski Sovyetler Birliği'nin ülkelerinden geçen boru hatlarından Rusya'dan ithal etmiştir. Bununla birlikte, AB daha yakın bir zamanda Rus kaynaklarına bağımlılığına çok duyarlı hale gelmiştir. Rusya ve Ukrayna arasında çıkan doğal gaz ile ilgili kriz AB ülkelerini büyük oranda olumsuz etkilemiştir. Bu gibi sorunları daha kolay bir şekilde atlatmak isteyen Avrupa, enerji arzını çeşitlendirmeye çalıştığında, tek doğal gaz boru hattı alternatifi Orta Asya ve Orta Doğu'dan

gelmektedir. İkisi de nihayetinde Türkiye'den geçmesi gereken yollardır. Tıpkı Rusya gibi, Türkiye'nin komşuları İran, Azerbaycan, Irak ve Suriye'nin de önemli enerji kaynakları bulunmaktadır. Şu anda, bu ülkelerin birçoğu uygun boru hattı güzergâhlarının bulunmamasından dolayı Avrupa pazarına etkili bir şekilde nüfuz edememiştir. Türkiye, bu kaynakların Avrupalı tüketicilere ulaştırılmasında önemli rol oynamaktadır (Shah, 2009:3).

4. Doğu Akdeniz'in Türkiye'nin Enerji Jeopolitiğindeki Önemi

Avrasya, geçmişten günümüze dünya devletlerinin mücadele ettiği ekonomik ve politik bir alan olmuştur. Ülkelerarası mücadelelerin, çekişmelerin temelinde bölgedeki zengin enerji kaynakları bulunmaktadır. Dünya enerji kaynaklarının yarısından fazlası bu bölgede Orta Doğu ve Hazar Havzası'nda yer almaktadır. Bu bölgelerden tüketim alanlarına çıkış yaptığı yollar; batıda Beyaz Rusya, Ukrayna ve Türkiye, doğuda ise Pakistan, Afganistan ve Özbekistan'dır (IEA, 2008). Rusya'nın; Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık Deniz'i çıkış kapılarını kontrol altında tutması Türkiye'nin ve Doğu Akdeniz'in tüketim merkezlerine çıkış yolu olarak önemini daha da arttırmakta ve Türkiye'ye önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu açıdan Türkiye, üretici ülkeler ile tüketici ülkeler arasında güvenli bir boru hattı enerji geçişi sağlamaktadır (Harunoğulları, 2013). Doğu Akdeniz hem sahip olduğu hidrokarbon enerji kaynak rezervleri hem de enerji dağıtımındaki konumu nedeniyle Türkiye ve diğer ülkeler bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Doğu Akdeniz kıyıları, tarihi dönemler boyunca dünya devletlerinin, üzerinde güç mücadelesi yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Son yıllarda bu coğrafya, keşfedilen petrol ve doğal gaz rezervleriyle siyasi, hukuki ve ekonomik tartışmaların merkezine yerleşmiştir (Kedikli ve Deniz, 2015:400). Mısır ve İsrail açıklarında yer alan Leviathan, Tamar ve Zohr sahalarında önemli miktarda doğal gaz keşiflerinin yapılması ve üretime geçilmesi ile Doğu Akdeniz dünyanın gündemine oturmuştur (Özdemir ve Hasan, 2018:410). U.S. Geological Survey (ABD Jeolojik Araştırmalar) tarafından Levant baseni deniz bölgesi için yapılan çalışmada ortalama 1.7 milyar varil petrol ve 122 trilyon metre³ gaz rezervinin olduğu tahmin edilmiştir. Ayrıca, İsrail'in kuzey sahili açıklarında Dalit (2009/500 bcf), Tamar (2009/8.4 tcf) ve Leviathan (2010/16 tcf) sahalarında zengin doğal gaz keşifleri yapılmıştır. Suriye ve Lübnan kıyıları dışındaki alanlarda hala keşfedilmemiş zengin yatakların olduğu düşünülmektedir (Atun ve Atun, 2018:7). Hâlihazırda belirlenen rezervler; Basra Körfezi, Rusya veya Hazar deniz havzasında bulunanlara oranla küçük olsa da, Doğu Akdeniz'deki devletlerin enerji güvenliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olacak ve özellikle bazı ülkeleri daha fazla etkili hale getirecek büyüktedirler (Mankoff, 2013:1).

Doğu Akdeniz, keşfedilen enerji kaynaklarıyla Akdeniz'e kıyıdaş (Şekil 10) olan Türkiye, KKTC, Yunanistan, GKRY, Lübnan, İsrail, Suriye ve Mısır'ı karşı

karşıya getirmiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz ile ilgili hukuki argümanları ve coğrafi konumu ile istikrarlı bir duruş sergilemesine rağmen, Yunanistan ve GKRY'de vuku bulan ekonomik kriz, Suriye, Lübnan, Mısır ve Libya'daki siyasi kargaşa, İsrail'in Filistin'in Doğu Akdeniz'deki haklarına el koyma girişimleri, yine İsrail'in diğer komşuları ve Türkiye ile arasında yaşadığı sorunlar Doğu Akdeniz'deki gerginliklerin artmasına sebep olmaktadır (Kedikli ve Deniz, 2015:400).

Şekil 10. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin karasuları. Kaynak: BİLGESAM, 2013: 19.

Yunanistan ve GKRY, Türkiye'nin ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki haklarını tamamen göz ardı ederek buradaki suların hepsini uluslararası hukuka aykırı bir şekilde sahiplenmek istemektedirler. GKRY, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında atak, akılcı ve sinsî davranarak, 17 Şubat 2003'te Mısır, 17 Ocak 2007'de Lübnan ve 17 Aralık 2010'da İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamıştır. GKRY, özellikle Mısır ve Lübnan ile iki MEB sınırını kendince

çizdikten sonra, 26 Ocak 2007'de Kıbrıs adasının güneyinde, toplamı 51.000 km² olan 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan etmiş, bu sahalardan 11'inde yabancı petrol şirketlerini davet ederek uluslararası ihale açmıştır (Ak, 2013:335). Yaptığı MEB antlaşmaları ve ilan ettiği ruhsat sahaları ile GKRY, adanın bütününe temsil ediyor gibi görünmekte ve dolayısıyla KKTC'nin tüm haklarını yok saymaktadır.

Suriye'de 2011'de başlayan çatışmaların hala devam etmesi, Astana antlaşması gereği Rusya, Türkiye ve İran'ın Suriye'de ateşkes antlaşmasının fiili garantörleri olarak kabul edilmesi, bölgede dengelerin değişmesine sebep olmuştur. AB, ABD, Çin, Fransa ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz doğal gaz rezervleriyle ilgilenmeleri ve kendi menfaatleri doğrultusunda girişimlerde bulunmaları, GKRY'den askeri üs, hava/deniz limanlarını kullanma taleplerini gündeme taşımıştır. GKRY, Rusya ve Fransa ile hava ve deniz limanlarını kullanma antlaşması yapmış, bununla birlikte Türkiye'ye karşı kendini koruyacak bir güç oluşturma çabası başlatmıştır. ABD, GKRY'den üs talep etmesi ve bu yönde görüşmeler başlamış olması bölgede yeni güç dengelerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Atun ve Atun, 2018:7).

Mısır ve Libya'da süren istikrarsızlık ve toplumsal gerilimler, Suriye'de devam eden iç çatışmalar, bölgedeki enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Suriye büyük bir enerji üreticisi olmasa da ülkedeki iç gerilimlerin komşu ülkeleri etkileme ve yayılma potansiyeli bulunmaktadır. Bu durum tüm bölgedeki petrol arzı üzerinde son derece önemli etkiler yaratabilir. Suriye'deki değişken çatışma ortamı endişe kaynağıdır ve bölgesel istikrarsızlığın sürmesinde önemini korumaktadır. Mısır, Libya, Irak ve Suriye'nin içinde bulunduğu istikrarsızlık göz önüne alındığında, Orta Doğu'nun enerji güvenliği açısından oldukça belirsiz bir süreç içinde olduğu net bir şekilde ifade edilebilir. Bu bağlamda Türkiye, Orta Doğu bölgesinde enerji güvenliğini sağlayabilen yegâne ülke olarak kendini göstermektedir.

Ancak İsrail ve Kıbrıs açıklarındaki son doğal gaz bulguları bölgesel enerji haritasının yeniden şekillendirilmesinde ve Doğu Akdeniz'i hızla dünya standartlarında bir doğal gaz üreticisine dönüştürmesine yardımcı olabilir. İsrail, Yunanistan ve GKRY işbirliği, enerji sektöründe ortak projelerin hayata geçmesi ve Doğu Akdeniz enerji koridorunun ortaya çıkmasına işaret etmektedir. Doğu Akdeniz'den AB'ye doğrudan ve alternatif enerji tedariki sağlayarak, aynı zamanda AB üyesi olmayan ülkeleri by-pass ederek bölgenin siyasi ve ekonomik dengesi üzerinde değiştirici bir rol oynayabilir (Şekil 11). Uluslararası politika ve buna bağlı olarak enerji güvenliği açısından, Yunanistan, İsrail, GKRY ekseninde boyunca bir jeopolitik bloğun Avrupa enerji arzında önemli rol oynayacağı giderek daha açık hale gelmektedir (IENE, 2012).

Şekil 11. Kıbrıs'ın enerji kavşağı olma potansiyeli. Kaynak: IENE, 2012'den geliştirilerek.

Türkiye, GKRY'nin uluslararası hukuka aykırı bir şekilde Doğu Akdeniz'de petrol ve doğal gaz araması üzerine Doğu Akdeniz'deki haklarını korumak için petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerine başlamıştır. Arama faaliyetlerinin İskenderun ve Antalya körfezleri dışında GKRY'nin ruhsat verdiği sahaları da kapsayacağı belirtilmiştir. GKRY bu arama faaliyetlerini uluslararası hukuku ihlal eden bir girişim olarak yorumlamakta ve arama faaliyetlerini engellemeye çalışmaktadır. Türkiye GKRY, Yunanistan, Fransa, İsrail ve ABD'nin ortak engelleme çabalarına rağmen bölgedeki arama faaliyetlerinden vazgeçmemiştir (Özgen, 2013:109).

Türkiye, GKRY'nin MEB antlaşmalarına dayanarak garantör devlet statüsünü gündeme getirerek KKTC'nin çıkarlarını koruduğunu belirtmektedir. GKRY'nin Kıbrıs Adası'nın tamamını temsil etme yetkisi bulunmamaktadır. Bu sebeple Türkiye, GKRY'nin 2003'te Mısır, 2007 Lübnan ve 2010'da İsrail ile imzaladığı MEB antlaşmalarına karşı çıkmıştır (Collinsworth, 2012:26).

Türkiye, 20 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Antlaşması imzalamış, 2007 ve 2012 yılında TPAO'ya Doğu Akdeniz'de petrol ve doğal gaz arama izni vermiş, KKTC, TPAO ile petrol ve doğal gaz arama antlaşması imzalamış, TPAO sondaj çalışmalarına başlamıştır. Aynı zamanda Türkiye, GKRY ile münhasır ekonomik bölge antlaşması imzalayan Lübnan ve Mısır üzerindeki etkisini kullanarak, Lübnan yönetiminin antlaşmayı onaylamaması ve Mısır'ın da

antlaşmayı iptal etmesinde muvaffak olmuştur. Bununla birlikte Türkiye, GKRY'nin tespit ettiği münhasır ekonomik bölgeleri ve belirlediği petrol ve doğal gaz arama ruhsatlarını da tanımamakta ve GKRY'nin belirlediği bölgelerde arama yapmaya karar veren petrol şirketlerine müeyyide uygulamaktadır. Ayrıca Türkiye Doğu Akdeniz'deki varlığını arttırmak ve bölge üzerindeki haklarından vazgeçmeyeceğindeki kararlılığı göstermek için savaş gemilerini bölgeye göndermiştir (Tamçelik ve Kurt, 2014:898).

GKRY, Yunanistan ve İsrail arasında devam eden işbirliği görüşmeleri, GKRY ve İsrail'in Münhasır Ekonomik Bölgesinden çıkarılacak doğal gazın Güney Kıbrıs, Girit, Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya üzerinden AB'nin sıvı doğal gaz merkezi olan Viyana'ya taşınması hususunda devam etmektedir. Kıbrıs açıklarında çıkarılacak doğal gazın Avrupa'ya taşınmasında Yunanistan geçişli bir boru hattının yapılması güvenlik açısından riskli olduğu gibi maliyeti de oldukça yüksek olacaktır (Özer, 2013:76). Doğu Akdeniz'de, Kıbrıs'ın güneyi, İsrail'in batısı ve Mısır'ın kuzeyi arasındaki Leviathan Off Shore bölgesinden çıkartılacak doğal gazın, Kıbrıs-Girit-Yunanistan-Arnavutluk-Adriyatik Denizi-İtalya üzerinden geçecek olan bir boru hattı ile AB'ye iletilmesi projesi (Şekil 12) 2013'te hazırlanmıştır. Projenin yapılabirlik/olabilirlik (fizibilite) aşamasına gelince, deniz derinliğinin 860 metre olması, derin deniz geçişine (Deep Sea Passage) ihtiyaç duyulması ve deniz tabanının tektonik olması ve ayrıca maliyetin Leviathan-Mersin hattına kıyasla neredeyse 3 misli (tam olarak 2.8 misli) olması sebebiyle uygulanmaya konamayacağı ortaya çıkmış, bu aşamada İsrail yönetimi, Türkiye ile Ekim 2016'da bir ön protokol imzalayarak "Leviathan-Mersin Doğal Gaz Boru Hattı Antlaşması'nın çalışması başlatılmıştır (Atun ve Atun, 2018:12).

Şekil 12. Doğu Med Boru Hattı güzergahı. Kaynak: Tagliapietra ve Mattei, 2013'ten geliştirilerek.

Doğu Med Projesi, yılda 8-16 milyar metre³ doğal gazın, bazı noktalarda denizin 2000 m. altından geçen 2000 km. uzunluğunda bir boru hattı ile Akdeniz'den Yunanistan üzerinden Avrupa'ya taşınmasını içermektedir. Bu boru hattının yaklaşık 6 milyar Euro'luk maliyeti olduğu iddia edilmektedir. Yunanistan, GKRY ve Mısır Doğu Med projesine destek vermektedirler. Ancak nihai fiyatın Rus gazının yaklaşık 2 katı olması projeye olan desteği azaltmaktadır. BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin 300. maddesine göre kıyıdaş tüm devletler kıta sahanlığında denizaltı boru hatları ve kablo döşeme yetkisine sahipse de bu girişimleri için mutlaka ilgili devletlerin izni gerekmektedir. Ancak Türkiye'den henüz böyle bir izin çıkması söz konusu değildir (Peker vd. 2019:101).

Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz ve petrol kaynakları, bölgedeki stratejik dengeleri de Türkiye'nin aleyhine değiştirmektedir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de GKRY'ninkine benzer bir MEB politikası izlemesi, GKRY-Yunanistan-İsrail arasındaki yakınlaşma, bölge dışı diğer devletlerin Doğu Akdeniz politikaları, AB ve özellikle Fransa'nın GKRY'nin petrol ve doğal gaz aramalarına verdiği destek, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki güvenliğini ve menfaatlerini tehlikeye düşürmüştür (Tamçelik ve Kurt, 2014:883).

Bölgedeki enerji eksenli mücadelede Türkiye, doğal gazın taşınmasında önemli bir potansiyele sahipken, Kıbrıs adasının statüsünün belirlenmesi açısından ise uluslararası baskılara maruz kalmaktadır. Akdeniz'deki doğal gazın GKRY ile İsrail tarafından çıkarılması ve pazarlanması dikkate alındığında Türkiye'nin dış politikasında yeni avantajlar ve riskler de ortaya çıkmaktadır. Türkiye açısından diğer bir tehdit ise İsrail doğal gazının, GKRY ve diğer devletlerin keşfedeceği muhtemel petrol ve doğal gazın Doğu Med Boru Hattı Projesiyle Girit üzerinden Avrupa'ya taşınmasıdır. GKRY ve Yunanistan'ın projelerini hayata geçirmesi durumunda makro düzeyde Türkiye'nin enerji koridoru, mikro düzeyde Ceyhan ve İskenderun Körfezi'nin enerji dağıtım üssü haline getirilmesi projeleri büyük darbe yiyecektir (Tamçelik ve Kurt, 2014:900). İleriki dönemlerde Avrupa'nın ve Türkiye'nin doğal gaz talebinin artacağı göz önünde bulundurulduğunda jeopolitik engellerin aşılarda Doğu Akdeniz doğal gazının tüketim merkezlerine ulaştırılmasında en makul seçenek Türkiye'nin transit olduğu pozisyonudur. Bölgede keşfedilen enerji kaynakların tüketici pazarlara ulaştırılmasında en ekonomik yol Türkiye üzerinden geçmektedir (Şekil 13) (Sandıklı, 2014:6).

Şekil 13. Doğu Akdeniz Havzası doğal gazının alternatif rotaları Kaynak: Boutros, 2018.

Bu hattın tamamlanması ve Doğu Akdeniz'den çıkarılacak doğal gazın Mersin'e ulaşması sonrasında, Mersin Limanındaki doğal gaz özel limanı "hub", yani ana dağıtım merkez üssü haline gelecektir. Buradan da, Türk Akımı 1 hattı ve Türk Akımı 2 hattına ilaveten Marmara denizinin güneyinden, Çanakkale Boğaz'ından geçerek Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya üzerinden AB'nin ana dağıtım merkezi olan Viyana'ya ulaşması planlanmaktadır (Atun ve Atun, 2018:12). Bu sebeple ülkeler arasında enerji alanında işbirliği yapılması bölgede uzun yıllardır yaşanan siyasi sorunların çözümünde etkili olacaktır (Sandıklı, 2014:6).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Mısır, KKTC, Suriye, Libya, İsrail ve Lübnan ile karşılıklı kıyıları bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerle deniz yetki alanı anlaşmaları yapma hakkına sahiptir. Bu doğrultuda Türkiye, Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuka uygun hak ve menfaatleri doğrultusunda yeni bir deniz yetki alanları haritası ortaya koyabilir (Yaycı, 2012:1). Bu doğrultuda Türkiye 27 Kasım 2019'da Libya ile "Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma" anlaşması imzalamıştır. Anlaşma, KKTC ile 2011'de yapılan mutabakat dışında Doğu Akdeniz'deki bir kıyıdaş ülke ile yapılan ilk deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması olması bakımından önemlidir. Bu anlaşma ile Türkiye, Yunanistan'la Kıbrıs ve Mısır arasında bir kalkan oluşturmuş, münhasır ekonomik bölgesinin batı sınırını belirlemiştir (BBC News, 2019) (Şekil 14).

Şekil 14. Türkiye-Libya deniz yetki alanları ve Türkiye'nin MEB sınırları. Kaynak: TRT 1; ngazete, 2019.

Türkiye- Libya mutabakatı ile "Türkiye'nin Marmaris-Fethiye-Kaş kıyı hattı ile Libya'nın Derne-Tobruk ve Bardiya kıyı hattı" komşu olmuştur (Şekil 15). Bu hattı birbirine bağlayan en batıdaki çizgi Girit Adası'na bir kaç deniz mili mesafeden geçmektedir. Dolayısıyla Türkiye, Doğu Akdeniz'deki menfaatlerini tehdit eden gelişmeleri Girit Adası açıklarından başlayarak karşılama hakkı elde etmiştir (Kancı, 2019).

Şekil 15. Türkiye ve Libya'nın birbirlerine komşu kıyı hatları

Bu mutabakat ile Türkiye, Yunanistan'ın ileride GKRY ve Mısır ile yapmayı öngördüğü deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmalarının da önüne geçmiştir. Ayrıca Türkiye karasularındaki egemenlik haklarını da korumak için hayati bir adım atmıştır. Türkiye-Libya MEB anlaşması enerji jeopolitiğini değiştirmesi bakımından da önemlidir. Bu antlaşmaya ABD, AB ve Rusya kendi menfaatlerine aykırı olduğu için tepki göstermiştir. Türkiye-Libya MEB ve Askeri İşbirliği Antlaşmalarını kendi çıkarlarına uygun görmeyen Mısır, BAE, Yunanistan, ABD ve Fransa gibi ülkeler Libya'nın meşru hükümetine karşı saldırılar düzenleyen Hafter güçlerini desteklemiştir (BBC News, 2019). Hafter'e bağlı güçlerin Trablus'u ele geçirmek için başlattıkları teşebbüsün aynı zamanda Akdeniz'deki hâkimiyet mücadelesinin bir parçası olduğu aşikârdır (Kancı, 2019). Türkiye Libya'nın meşru hükümetine verdiği destekle Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarını koruma altına almıştır.

Sonuç

Enerji jeopolitiğinde önemli bir yere haiz ülkelerden biri de Türkiye'dir. Aynı anda Orta Doğu, Avrupa, Balkan, Karadeniz, Akdeniz ve Avrasya ülkesi ayrıcalığına sahip olan Türkiye, tüm komşuları ile yakın ilişkileri geliştirmek mecburiyetindedir. Enerji tedarikinde büyük ölçüde dışa bağımlı olan Türkiye, enerji bağımlılığını azaltmak için, enerji ulaşımında Rusya, ABD, İran, Irak, Azerbaycan, Türkmenistan gibi ülkelerle önemli projeler gerçekleştirme çalışmalarına girmiştir. Enerji boru hatları projelerinde Türkiye'nin oyuna dahil olması şüphesiz ülkemizin enerji jeopolitiğindeki öneminden kaynaklanmaktadır. Kuzey ve güney güzergâhlı enerji hatlarının çoğu Türkiye üzerinden geçmektedir. Türkiye'nin yönünü Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerine dönmesi, bu ülkelerle siyasi ve ekonomik işbirliğine girmesi enerji ulaşımı alanında merkez ülke olma özelliğini kazanmasında büyük önem sağlamıştır. Rusya ile Türkiye arasında yapılan ve yapılacak olan enerji antlaşmaları Türkiye'nin dünya enerji jeopolitiğindeki önemini kat be kat arttıracaktır.

Türkiye'nin ekonomik olarak büyümesinde enerji yatırımları son derece önemlidir. Hızlı bir kalkınma sürecine giren ülkemiz, enerji sektörü için büyük bir pazardır. Türkiye, Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerinin zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarını, enerji ihtiyacı sürekli artan Batılı ülkelere iletmede bir köprü görevi görmektedir. Türkiye'nin bölgesel enerji kaynaklarının nakil yolları üzerindeki kontrolü, ülkemizin stratejik ve jeopolitik değerini daha da arttıracaktır.

Enerji yatırımlarında yaptığı atılımlarla Türkiye, ekonomik alanda büyük bir hamle yapmıştır. Enerji iletim hatlarına sahip olmak ülkemiz açısından iki yönden faydalı olmuştur. Bunlardan biri kendi enerji ihtiyacını karşılama bir diğeri ise rakipleri karşısında daha güçlü olmaktır. Kuzey Irak kaynaklarının özellikle Musul-Kerkük petrolünün Ceyhan'a gelmesi yolunda ciddi adımlar atılmış ve antlaşmalar yapılmıştır. BTC'nin hayata geçmesi ülkemizi enerji ulaşımında önemli bir yere

taşımıştır. TANAP'ın faaliyete geçmiş olması bu anlamda Türkiye'nin gücüne güç katacaktır. Avrupa ve Asya arasında kavşak olma konumuyla Türkiye, enerji diplomasisinde başarılı bir şekilde üstüne düşeni yapmaya çalışmakta ve komşularının birçoğuyla etkili bir ticaret ortağı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca komşularıyla ikili ilişkiler geliştirerek hem Orta Doğu ve Hazar bölgeleri hem de Avrupa bağlantılarını arttırarak enerji nakliyesi için ana güzergah hâline gelmiştir. Bununla Türkiye hem tedarik kaynaklarını arttırmakta hem de Avrupa'nın enerji güvenliğine katkı sağlamaktadır. Zengin hidrokarbon bölgeleri ve enerji ihtiyacını bu bölgelerden karşılamak zorunda olan Avrupa ile geçişi sağlayan Türkiye aynı zamanda bir enerji merkezi olacak hamleler de yapmaktadır. Dolayısıyla Türkiye gelecekte dünya enerji piyasasında vazgeçilmez bir aktör olacağını şimdiden göstermektedir. Enerji iletiminde bölgesel bir aktör olan Türkiye yapacağı boru hattı antlaşmalarıyla Küresel bir aktör hâline de gelme potansiyeline sahiptir. Enerji ulaştırma hatlarını kontrol eden bir ülke, küresel ekonomiyi ilgilendirecek jeopolitik eğilimleri/planları yönlendirebilecek yeteneği içinde barındırır.

Türkiye, kaynak ve arz coğrafyaları arasında geçişi sağlayan bir coğrafyada bulunduğu için enerji merkezi (hubu) olması yönündeki avantajları elinde bulundurmaktadır. Türkiye, BTC, TANAP ve Türk Akımı projeleriyle enerji hubu olmak yönünde son derece stratejik adımlar atmıştır. Ancak bu adımlar tek başına yeterli görülmemektedir. Bununla birlikte Doğu Akdeniz, Türkiye için Doğu Akdeniz'deki deniz ulaştırma hatlarının korunması ve enerji güvenliğinin sağlanması bakımından önemli olduğu gibi enerji kaynak çeşitliliğinin Türkiye'nin enerji merkezi olma yolunda attığı adımlar bakımından da büyük önem taşımaktadır.

Enerji piyasası içinde tam anlamıyla söz sahibi olmak için Türkiye'nin, enerji üzerine yaşanan ülkelerarası güç mücadelelerinde siyasi ve ekonomik alanlarda meydana gelen güncel konjonktürel gelişmelere hızlı bir biçimde adapte olarak politikalar üretmesi ve zaman kaybetmeden uygulamaya geçmesi gerekmektedir. Enerji rezerv alanları ve geçiş coğrafyalarında yaşanan her türlü politik, iktisadi, toplumsal, askeri gelişmelerde Türkiye'nin hızlı bir şekilde stratejik kararlar alarak rol alması, bu alanlarda politika üreten ve uygulayan bir konumda olması önemlidir. Enerji sektörüne yapılan yatırımların artması da diğer göz önünde bulundurulması gereken bir konudur. Enerji yatırımlarının etkin bir biçimde hayata geçmesi için ülkenin, siyasi ve ekonomik istikrarın sürdürülebilirliği ve aynı zamanda kaynak coğrafyasındaki politik-ekonomik istikrarın sağlanmasında da rol alması gerekmektedir. Tüm bunların yanında bilgi ve her türlü teknoloji alanında politika üreten, bu politikaları uygulayan ve yatırımlarını arttıran devlet olması, aynı zamanda enerji havzalarında yaşanacak yeni gelişmeleri dikkate alarak yapacağı tercihler Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumunu güçlendirerek ülkeler arası güç mücadelesinde hem ekonomik hem de siyasi karar verici pozisyonunu kuvvetlendirecektir.

Kaynakça

- Abbasgil, S. Ö. (2016). Son dönemde gelişen Rus ilişkilerinin enerji perspektifinden analizi, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 4(2):50-83.
- Ak, G. (2013). Kıbrıs Adası çevresindeki deniz dibi hidrokarbon zenginliklerinin adadaki sorunun çözümüne muhtemel etkileri, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, (Kıbrıs Özel Sayısı-1), s.333-338
- Akdemir, I. O. (2011). Global energy circulation, turkey's geographical location and petropolitics, Procedia Social and Behavioral Sciences, (19), 71–80.
- Akdemir, İ.O. Kuşçu, V. (2012). Küresel enerji eksenleri ve Türkiye'nin coğrafi konumu, Marmara Coğrafya Dergisi, (26), 82-107.
- Akengin, H., Gürçay, H. K. (2014). Coğrafya, demokrasi ve yönetim sorunu üzerine bir bölgesel değerlendirme: orta doğu ve kuzey afrika örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (33), 19-40.
- Atun, Y., Atun, A. (2018). Doğu Akdeniz'de Yeni Siyasi Dengeler, TURAN-SAM, 10 (39), 7-14.
- BBC News. (2019). Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya anlaşması bölgede dengeleri nasıl etkiler?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682215>, E.T. 30/01/2020.
- BİLGESAM (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi). (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 59, Aralık 2013, BİLGESAM Yayınları: Ankara.
- Bireselioglu, E.M. (2007). Turkey: Europe's emerging energy corridor for Central Eurasian, Caucasian and Caspian oil and gas. Balkananalysis.com Publications. <http://www.balkananalysis.com/blog/2007/01/20/turkey-europe%E2%80%99s-emerging-energy-corridor-for-central-urasian-caucasian-and-caspian-oil-and-gas/>. E.T.15/01/ 2019.
- Boutros, E. (2018). Natural Gas in East-Mediterranean Basin – Changing the Energy Landscape. Energy Paper – Situation Analysis. Doha.
- BP (2019). Statistical Review World Energy Report. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>. E.T. 30/12/2019.
- Brzezinski, Z. (1997). *The grand chessboard*, Basic Books, New York.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük satranç tahtası, -Amerika'nın küresel üstünlüğü ve bunun jeostratejik gereklilikleri*. (Çev. Yelda Türedi). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Budak, T. (2017). Türkiye'nin enerji politikasında Tanap ve Türk Akımı, BİLGESAM Analiz/Enerji, No: 1364.
- Campos, A., Fernandes, C. P. (2017). The geopolitics of energy, chapter in the book geopolitics of energy and energy security, Instituto da Defesa Nacional, Lisboa – Portugal, 23-40.

- Cohen, G., Sabadus, A. (2017). Israel's role in Turkey's gas hub, <https://www.petroleum-economist.com/articles/midstream-downstream/lng/2017/israels-role-in-turkeys-gas-hub>.
- Cohen, S. B. (2015). Geopolitics – the geography of international relations. 3rd ed. London: Rowman & Littlefield.
- Collinsworth, D. A. (2012). Doğu Akdeniz gazı ve Türkiye'nin duruşu, Kıbrıs açık denizindeki hidrokarbonlar bölgesel siyaset ve servet dağılımı adlı kitapta bölüm, PCC Raporu 1/2012. Friedrich Ebert Stiftung. S. 23-28
- Coşkun, B. B. (2010). Energizing the Middle East: Iran, Turkey and Persian Gulf states. Turkish Policy Quarterly, 71-80.
- Davutoğlu, A. (2002). *Stratejik derinlik Türkiye'nin uluslararası konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Defay, A. (2005). *Jeopolitik*. (Çev. İsmail Yerguz). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Demir, M. F. (2010). *Enerji oyunu*. İstanbul: Ayrım Yayınları.
- Doğanay, H., Coşkun, O. (2017). *Enerji kaynakları*. Ankara: Pegem Akademi.
- EIA. (2018). U.S. Energy Information Administration and IHS EDIN, <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=TUR>
- Emanet, H. (2003). *Türk Boğazları*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayınları.
- Eslen, N. (2008). *Çok kutuplu düzene doğru*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Fackrell, B. E. (2013). Turkey and regional energy security on the road to 2023, Turkish Policy Quarterly, 12 (2), 83-89.
- Fractracker Alliance (2019). International Pipelines and Proposals, <https://www.fractracker.org/map/international/pipelines-and-proposals/>
- Global İlişkiler Forumu (GİFGRF). (2013). 21. Yüzyılda Türkiye'nin enerji stratejisi: belirsizlikler, yapısal kırılmalar ve bazı öneriler, İstanbul: Çalışma Grubu Raporu.
- Hacısalihoğlu, Y. (2001). *Yeni dünya düzeni arayışı ve Türkiye Jeopolitik analiz*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Hafeznia, M. R. (2010). Geopolitics quarterly, emerging perspective of the world geopolitical structure, 6 (4), 1-6.
- Harunoğulları, M. (2013). Yumurtalık- Ceyhan enerji yatırımları ve çevresel etkileri, doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Harunoğulları, M. (2017a). Orta Doğu jeopolitiği ve küresel güçlerin enerji mücadelesi, *Humanitas*, 5(9): 121-137.
- Harunoğulları, M. (2017b). Enerji Kaynaklarının Jeopolitiği ve Küresel Güçlerin Enerji Politikaları, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3 (1), 146-171.
- Harunoğulları, M. (2018). *TANAP'ın AB Enerji Güvenliği ve Türkiye'nin Jeopolitik Önemi Üzerindeki Etkileri*, "Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik" adlı kitapta bölüm, (Ed.: Başal, H.A., Ulutürk, Y., Öner, N. K.), Ankara: Berikan Yayınevi.
- IENE (Institute of Energy) 2012). The East Mediterranean Geopolitical Puzzle and the Risks to Regional Energy Security, For South-East Europe, Analysis.

- (<https://www.iene.eu/the-east-mediterranean-geopolitical-puzzle-and-the-risks-to-regional-energy-security-p20.html>).
- İlhan, S. (2003). *Jeopolitik duyarlılık*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- İlhan, S. (2004). *Türkiye'nin zorlaşan konumu* (uygarlıklar savaşı-küreselleşme-petrol). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- İlhan, S. (2006). *Türklerin jeopolitiği ve Avrasyacılık*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kancı, M. (2019). Türkiye ile Libya arasında Doğu Akdeniz için tarihi anlaşma!, Bölge Gündem, <https://www.bolgegundem.com/turkiye-ile-libya-arasinda-dogu-akdeniz-icin-tarihi-anlasma-imzalar-atildi-1098038h.htm>, E.T. 31.01.2020.
- Kaplan, R. D. (2014). The geopolitics of energy, Stratfor Global Intelligence.
- Karabulut, B. (2005). *Strateji jeostrateji jeopolitik*. Ankara: Platin Yayınları.
- Kedikli, U. Deniz, T. (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı, Alternatif Politika, (7) 3, 399-424.
- Kısacık, S. (2013). Türk dış politikasında enerji koridorlarının önemi. National Politics Academy, <http://politikaakademisi.org/2013/09/25/turk-dis-politikasinda-enerji-koridorlarinin-onemi>.
- Mankoff, J. (2013). Eastern Mediterranean Energy, Center for Strategic and International Studies (CSIS), Washington DC, pp. 1-4.
- Metin, M. (2004). *Politik ve bölgesel güç Hazar*. İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık.
- Ngazete. (2019). İngiltere, Türkiye- Libya anlaşmasından rahatsız, <http://www.ngazete.com/ingiltere-turkiye-libya-anlasmastan-rahatsiz-23461h.htm>, E.T. 02/02/2020.
- Oral, M. (2017). Enerji coğrafyası perspektifinde Türkiye'nin enerji politikaları, doktora tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Oral, M., Özdemir, Ü. (2017). Küresel Enerji Jeopolitiğinde Türkiye: Fırsatlar ve Riskler, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 6 (4), 948- 959. DOI: 10.7596/taksad.v6i4.1054
- Özdemir, V., Hasan, B. (2018). Uluslararası Ekonomi Politik Bir Değerlendirme: Karadeniz Ve Doğu Akdeniz Deniz Alanları Sorunu, Turkish Studies Economics, Finance and Politics Volume 13/22, Summer 2018, p. 401-416 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14059>
- Özer, S. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği ve Savaşları, Ortadoğu Analiz, 5 (60), 68-79
- Özey, R. (2003). Türkiye'nin coğrafyası ve jeopolitiği neden önemlidir?, Stradigma, Sayı 9, 1-12.
- Özey, R. (2017). *Ortadoğu'nun jeopolitiği*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özey, R. (2002). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğine yönelik bir girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Akademik Orta Doğu, 8 (1), 101-114.
- Parlar, S. (2008). *Barbarlığın kaynağı petrol*. İstanbul: Bağdat Yayınları.

- Peker, H. S., Oktay, K. Ö., Şensoy, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve enerji kaynakları çerçevesinde Türkiye'nin enerji güvenliği, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 85-106, DOI:10.28956/gbd.562972
- Saka, A., Çemberci, M., Civelek, M. E. (2016). Logistics applications on energy supply chain management: Turkey model, *Journal of International Trade Logistics and Law*, 2 (1), 9-19.
- Sandıklı, A. (2014). Doğu Akdeniz'de enerji denklemi ve olası yan etkiler, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi bildiriler kitabı, BİLGESAM*, 23-24 Eylül 2014, İzmit/Kocaeli. Sayfa 1-10.
- Sevim, C. (2012). *Küresel enerji stratejileri ve jeopolitik*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sevim, T. V. (2014). Energy impact of coming Eurasian Union and relations between Russia and Turkey, *Globalistics and Globalization Studies*, pp. 209–222.
- Shah, R. (2009). The geopolitics of water and oil in Turkey, *Actuelles de l'Ifri*, <https://www.ifri.org/en/.../geopolitics-water-and-oil-turkey>.
- Tagliapietra, S., Mattei, F. E. E. (2013). Towards a New Eastern Mediterranean Energy Corridor? Natural Gas Developments Between Market Opportunities And Geopolitical Risks, *The rise of Turkey and the New Mediterranean Research Programme, FEEM Nota di Lavoro n. 12*, pp. 1-32.
- Tamçelik, S., Kurt, E. (2014). *Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı ve Yakın Tehdit Alanı: Kıbrıs, Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı (Cilt 3)*, Editör: Hasret Çomak, Kocaeli Üniversitesi Yayınları 1. Baskı, Nisan 2014, Kocaeli.
- Tekin, A. Walterova, I. (2007). Turkey's geopolitical role: the energy angle, *Middle East Policy*, 14 (1), 84-94.
- Vidakis, I., Baltos, G. (2015). Security aspects of “geoenergeia” and the significance of energy resources management in international politics, *Geopolitics of Energy*, 37 (3), 1-16.
- Vlad, L. B., Josan, A., Vlasceanu, G. (2010). Active geo-strategic players, geopolitical pivots and the changing balance of power in Eurasia, *Revista Română de Geografie Politică*, Year XII, no. 1, pp. 116-125.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, *Bilge Strateji*, 4 (6) 1-70.
- Yıldız, T. (2012). Turkey's energy economy and future energy vision. Retrieved October 1, 2012, from Turkish Policy: <http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/13-18.pdf>.
- Yılmaz, T. (2009). *Uluslararası politikada Orta Doğu*. Ankara: Barış Platin Yayınları.